

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Högbo kyrka ligger högt placerad på en ås direkt väster om väg 272 mellan Sandviken och Ockelbo. Strax intill, på andra sidan vägen, ligger Högbo bruk med sin herrgård och delvis bevarade bruksmiljö. Ett sammanhängande skogsparti sträcker sig längs åsens och kyrkogårdens västra sida och i slänten nedanför ligger ett bårhus. Kyrkan och kyrkogården är orienterade i nord-sydlig riktning och inramas av trä- och gjutjärnsstaket. Ingångar finns från öster och väster i anslutning till kyrkan, i anläggningens södra del.

2.2 Kyrkan

Det angivna byggåret för Högbo kyrka är 1777 trots att byggnaden till vissa delar utgörs av ett äldre, flyttat kapell. Kyrkan uppfördes som nuvarande långhus och kor med sakristian förlagd till korets norra vägg. Kyrksalen hade platt innertak och två slutna bänkkvarter men saknade läktare. Fasaderna var rödfärgade. När klockstapeln tjänat ut vid början av 1820-talet påbyggdes kyrkan med ett torn. Därefter dröjde det till mitten av 1850-talet innan nästa stora förändring. Vid denna tidpunkt fick kyrksalen sitt nuvarande tunnvalv och läktare. Ett tjugotal år senare målades fasaderna vita, vilken sedan dess varit kyrkans färg. Åren 1914-15 innebar nya förändringar av kyrkobyggnaden av vilka det nuvarande torntaket är kvar. Den sista genomgripande reoveringen gjordes 1949. Då tillkom dagens bänkinredning, altartavla, predikstol och textilskåp. På var sida av tornet tillbyggdes också ett rum för brudkammare respektive materialbod. Den nuvarande orgeln inköptes 1970.

Kyrksalen utgörs av långhuset och ett lika brett kor. Den femsidiga sakristian nås via symmetriskt placerade dörrar vid sidan av altaret. Ovan dörrarna mot vapenhuset upptar läktaren hela långhusets bredd längs södra kortsidan. Den fasta inredningen består av predikstolen på västra väggen samt två symmetriska, slutna bänkkvarter i långhuset och två i koret. Altaret avgränsas av en altarring och på väggen hänger altartavlan. Tornet nås via en trappa i vapenhuset, från vilket man även når brudkammaren och materialboden. Entréer finns via vapenhuset och sakristian. Under norra delen av långhuset samt sakristian finns en källare som nås från kyrkogården.

Kyrkan står på en huggen stengrund och är byggd av timmer, klädd med en vitmålad stående panel. Dörrar, fönster, fönster- och ljudluckor samt listverk är målade mörkt gröna. Långhusets och sakristians tak är klädda med svartmålad plåt medan torntaket är klätt med koppar, krönt av en förgylld tupp.

Även invändigt är väggarna målade vita men till skillnad från exteriörens starka kontraster är dörrar och listverk målade i ljust grått. De stora blyspröjsade fönstren och det välvda taket är likaså vita, det senare med en dekorativ bård löpande längs den kraftiga taklisten. Ett inte fullföljt arbete har resulterat i att koret har ett obehandlat brädgolv medan mittgångens och bänkkvarterens är fernissat.

Korets väldisponerade uppbyggnad med symmetriskt placerade herrskapsbänkar och dörrar styr blicken mot den stora, dominerande väggfasta altartavlan från 1949 års reovering. Dess dramatiska framställning av korsfästelsen kontrasterar mot kyrkorummets i övrigt återhållsamma uttryck. Ramens överstycke tar upp formerna från altarringen nedanför och skapar en koppling mellan kyrkans äldsta och yngsta historia. Denna altarring, med sitt tidstypiska

formspråk, torde tillhöra de få kvarvarande originalinventarierna. Predikstolens enkla utförande ansluter till kyrkorummets karaktär men får en tillbakadragen roll då den saknar ljudtak.

Den slutna bänkinredningen är resultatet av 1949 års ambition att återskapa upplevelsen av kyrkorummets ursprungliga utseende. Den ansluter till rummets färgsättning med tillägget att dörrarnas speglar målats gröna. Läktaren är vit med marmorerade speglar i skranket. Bänkar saknas men gradänger finns för kören. Orgeln, som är kyrkans senaste tillägg av betydelse, signalerar ett modernt uttryck och utgör en tydlig avvikelse från övriga inventarier.

Sakristian är enkelt inredd med ett vitmålat trätak, ljusst gula vävtapeter och ett lackat brädgolv. Mot norra väggen står en vitputsad öppen spis och mellan dörrarna mot sakristian ett altare under kyrkans ursprungliga altartavla. Kyrksalens färgsättning i grått har tagits upp även här, på dörrar och socklar, medan fönster och taklister är vita. I rummet finns också skåpet för textilförvaring, senast ombyggt 1973.

Från vapenhuset når man 1949 års tillbyggnader för toalett, brudkammare och materialbod samt tornet. Rummet är liksom sakristian färgsatt i ljusst gult och grått. Brudkammaren är praktiskt inredd med skivklädda väggar och tak samt en plastmatta på golvet. Färgerna från sakristian känns igen även här. En trappa upp når man läktaren och ytterligare två trappor upp finns klockplanet. Här hänger kyrkans tre klockor, den äldsta från 1734.

2.3 Kyrkogården

Högbo kyrkogård anlades 1838 och har därefter utvidgats vid två tillfällen under 1800-talet och ett år 1906. Den sista utvidgningen gällde området närmast kyrkan vilket avviker något från de äldre kvarteren. Här har ingen högre vegetation använts för att dela raderna, vilket ger en något friare struktur. Den äldre delen av kyrkogården har kvar mycket av sitt ursprungliga mönster med strikt linjära indelningar av gravar och kvarter. Detta är också den del som står för det tydligaste karaktärsdraget på Högbo kyrkogård. I norr avslutas anläggningen av ett naturrum avsett för friluftsgudstjänster, markerat med ett stort kors. I sen tid har även en minneslund anlagts i ett av de äldre kvarteren. Gravarna är av olika ålder men huvudsakligen av samma storlek. Ett flertal större familjegravar finns dock längs kyrkogårdens yttre kanter och några enstaka, mer påkostade har fått tydligt framträdande placeringar. Runt kyrkogården står planterade lönnar vilka ansluter till skogspartiet längs dess västra sida. Detta skänker en behaglig skugga och lummighet till miljön. Kyrkogården omgärdas även av staket och slaggstensmurar. De senare belyser kopplingen till järnbruket.

2.4 Bårhuset

På slutningen strax väster om kyrkogården ligger ett bårhus, delvis inbyggt i åsen som en slaggstenskällare. Detta uppfördes 1931 med en tempelliknande utformning och putsades i vitt och grått. Porten, fönstren och fönsterluckorna målades gröna och plåttaket svart. Dess ursprungliga funktion är numera ersatt av funktionen som förråd och garage.

2.5 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Högbo kyrka är nuvarande Sandvikens pastorats ursprungliga huvudkyrka. Dess placering i förhållande till dagens tätort är ett viktigt bidrag till förståelsen av samhället Sandvikens historia och utveckling. Trots de många förändringar kyrkorummet genomgått lyckades 1949 års renovering återskapa en stor del av dess förmodade ursprungliga karaktär. Med hjälp av en tydlig symmetri, slutna bänkkvarter och en tidstypisk färgsättning gavs rummet ett utseende som ansluter till det sena 1700-talet. Det uppenbart moderna inslaget blev Hjortzbergs

expressiva altartavla som rör om i den annars lugna kyrksalen. Utvändigt karaktäriseras kyrkan av 1910-talets kontrastrika färgsättning vilken förtog något av den lätthet fasaderna hade tidigare. Kyrkogårdens tydligaste särdrag finns i dess äldsta, strikt geometriskt arrangerade kvarter.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- 1949 års omfattande renovering ledde till en rekonstruktion av det sena 1700-talets kyrkorum. Upplevelsen av rummet är idag ett direkt resultat av denna renovering varför den bör bilda utgångspunkt vid framtida förändringar.
- Den ursprungliga altarringen är en av få originalinventarier och är därför av särskilt intresse.
- Församlingens porträttsamling har varit en viktig del av kyrkorummets utsmyckning under lång tid och bör därför förbli så även fortsättningsvis.
- Kyrkogårdens norra gravkvarter har en strikt ordning med ursprung i dess äldsta utformning. Denna ordning har en stark historisk förankring och utgör ett huvudinslag i upplevelsen av platsen. Därför bör den vara gällande även i framtiden.
- Kyrkogårdens inramning med trä- och gjutjärnsstaket, slaggstensmurar och lönnträd utgör en betydelsefull del av upplevelsen av platsen. Dessa bör ägnas särskild omtanke i det framtida underhållsarbetet.

2.6 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Andrén, Erik, *Sveriges kyrkor, Gästrikland, häfte 2, landskyrkorna*, Stockholm 1936

Borg, Anneli, Martinsson, Anna-Karin, Wirdby, Klara, *Högbo kyrkogård*, kulturhistorisk inventering, Läns museet Gävleborg 2004

Karlsson, Ann Mari, *Kyrkorna i Sandvikens pastorat*, Katrineholm 1989

Läns museet Gävleborg, ärendearkivet

Länsstyrelsen Gävleborg, ärendearkivet

Pontén, Gottfrid, *Ett sekel har gått*, Högbo-Sandviken församling 1869-1969, Stockholm 1969

Riksantikvarieämbetet, Antikvarisk-topografiska arkivet

Datum för inventering: 2008-08-19

Inventerare: Martin Åhrén

Ansvar för kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Martin Åhrén och Anna Lindgren

Rapportsammanställning: Martin Åhrén